

מכון הדר

MECHON HADAR

נושא, נושא, נושא

ר' אביטל הוכשטיין – hochstein@hadar.org

פרשת תזריע מצורע, תשע"ז

פרק יג בספר ויקרא עוסק בנגעים, ובראשם בנגע הצרעת. שני פעלים חוזרים בפרק פעמים רבות: ס.ג.ר. - הפעולה שהכהן עסוק בה לצד הכרעה בדבר טומאת הנגע שמולו או טיהורו: "והסגיר הכהן את הנגע..." (ויקרא יג, ד'); והסגירו הכהן... (שם, ה') ועוד ועוד. הפועל השני הוא הפועל ר.א.ה. אשר מופיעה כמעט בכל פסוק מפסוקי הפרק, ואשר את משמעויותיו השונות והאופן שבו הן מאירות את הפסוקים נבחן בשורות הבאות. באופן מיוחד אציע עיון במערך החברתי שראייה מבנה.

בקריאת המקרא נבנות באמצעות הראייה שלוש נקודות מבט: זו של הגיבור הרואה, זו של מושא הראייה, וזו שלנו, קוראי המקרא.

ראשית יש מקום לתהות על אודות זהותו של גיבור הפרק. הפסוק הפותח מתעתע; לכאורה, מוצג בו גיבור הדיון המקראי: "אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת" (יג, ב), ואולם, האדם נושא הנגע כמעט שאינו מוזכר בפרק הארוך שלפנינו כלל. לאורך כשישים פסוקי הפרק מוזכרים נשאי הנגעים פעמים ספורות בלבד; מושא הראייה של הכהן הוא הנגע עצמו ואין לנושא אותם בגופו קיום כסובייקט כמעט כלל, אפילו ההסגר המצווה מתעתע, ולעתים נראה שלא מדובר בהסגרת האדם אלא בהסגרת הנגע: "והסגיר הכהן את הנגע שבעת ימים..." (שם, ד'). הדיון מוחק למעשה את הסובייקט נשא הנגע, ומצמצם אדם זה לכדי ישות נשאת בלבד. הדבר ניכר כבר בהמשך הפסוק: "אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת והיה בעור בשרו לנגע צרעת והובא אל אהרן

הכהן או אל אחד מבניו הכהנים". לא ברור מהו או מיהו נושא הפועל "והובא", האדם הנגוע או הנגע עצמו, אולם כך או כך הפועל הוא סביל ולא פעיל, וזוהי כנראה עדות ראשונה למחיקת האדם הנגוע לכדי ישות נשאת בלבד.

אף שניתן אולי לטעון שגיבורת הפרק היא הצרעת עצמה, הרי שברצוני להתמקד בבני האדם המתוארים בפרק. נראה שאדם גיבור הפרק, מי שפעיל בו ובעיקר מי שעסוק בו בראייה הוא הכהן: "וראה הכהן... וראהו הכהן וטמא אותו... והסגיר הכהן... וראהו הכהן... והסגירו הכהן... וראה הכהן... וטהרו..." (שם, ג' – ו').

הכהן הוא מי שמעייין בנגעים ופוסק לגביהם. הוא רואה את צבע הנגע, מעייין בשער שבו, בעומקו בעור ובטיבו:

ויקרא יג, ג' – י"ז

וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת הַנֶּגַע בְּעוֹר הַבָּשָׂר וְשָׁעַר בִּנְגַע הַפֶּה לְכֹן וּמָרָאָה הַנֶּגַע עֵמֶק מְעוֹר בְּשָׂרוֹ נָגַע צִרְעָתָהּ הוּא וְרָאָהּ הַכֹּהֵן וְטָמָא אֹתוֹ: וְאִם בַּהֶרֶת לְבָנָהּ הוּא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְעֵמֶק אֵין מָרָאָהּ מִן הָעוֹר וְשָׁעָרָהּ לֹא הָפֶה לְכֹן: ... וְרָאָה הַכֹּהֵן אֹתוֹ בְּיוֹם הַשְּׂבִיעִי שְ�נִית וְהָיָה כִּהְיָה הַנֶּגַע וְלֹא פָשָׂה הַנֶּגַע בְּעוֹר: ... וְאִם פָּשָׂה תִפְשָׂה הַמִּסְפָּחַת בְּעוֹר: ... וְאִם פָּרוּחַ תִּצְרַעַת בְּעוֹר וְכִסְתָּהּ הַצִּרְעָתָה אֶת כָּל עוֹר הַנֶּגַע מֵרָאִשׁוֹ וְעַד רִגְלָיו: ... אוֹ כִּי יָשׁוּב הַבָּשָׂר הַסִּי וְנִהְפָּה לְלֶכָן: ... וְרָאָהּ הַכֹּהֵן וְהָיָה נִהְפָּה הַנֶּגַע לְלֶכָן: ...

הכהן, אם כן, הוא האדם המרכזי הפעיל בפרק. בין פעולות הראייה השונות השונות הוא מגדיר את מעמדו של הנגע ומתוך כך את מקומו החברתי של נשאו – לטומאה או לטהרה, להסגר או לא. באמצעות הראייה נבנה מערך כוחות. בחברה יש מי שרואים ויש מי שהם מושאי ראייה, מי שמסתכלים עליהם; יש מי שהם סובייקטים פעילים, בוחרים, מעריכים, ויש מי שהם אובייקטים, סבילים, פסיביים הנתונים לעינם המעריכה של אחרים.

ואולם בכך לא תמה מפת הדמויות. טקסט איננו עומד בפני עצמו, הוא נפגש עם קוראיו ומשפיע עליהם. אם כן, מה התהליך שעוברים אנו, קוראי המקרא? עם מי מדמויות הפרק אנו מזדהים וכיצד נבנית הזדהות זו? מה מקומנו במערכת הכוחות והיחסים המתוארת בפרק?

במובן מסוים, מוזמן הקורא לעיין בנגע כמו הכהן; הפרטים החשופים לכהן נחשפים גם לפנינו, קוראי המקרא, המידע שניתן לכהן ניתן גם לנו הקוראים. אנו מוזמנים למעשה להציץ אל תוך עבודת הכהן, יחד איתו לראות, להכריע, לשפוט, להסגיר, לטהר או לטמא. הפרק יוצר זהות והזדהות מסוימים בין נקודת המבט שלנו הקוראים לבין נקודת המבט הכוהנית שבפרק.

לעומת הכהן והקוראים, מתחפר בעל כורחו נשא הנגע במעמדו כאובייקט ותו לא. לא רק שהוא מתואר בפרק בגוף שלישי – 'אדם כי יהיה' (שם, א'); 'ואיש או אשה כי יהיה בו נגע...' (שם, כ"ט) – ובפעלים פסיביים, אלא שהוא עצמו אינו מתואר כלל, רק הנגע שהוא נשאו. יתרה מכך: הגוף בעל הצרעת שהוא אובייקט להתבוננות בפרק, הוא למעשה מושא של מבט בעל כורחו, מבט הכפוי עליו. הוא לא בהכרח מתואר כבוחר לגשת אל הכהן, ובוודאי שאינו בוחר שכל קוראי המקרא יסתכלו בו.

הפרק מעצב את ההסתכלות שלנו, קוראי המקרא, כך שנזדהה עם הכהן. הדבר נעשה באמצעות מבט שהוא למעשה מציצני וכוחני. הוא מציצני משום שלא הוזמנו אליו, וכוחני, שכן הוא מזמין את המסתכל להיות שופט ובוחר. למעשה נבנה מערך חברתי היררכי שבו המצורע ניצב בתחתית הסולם – לא רק משום שהוא עשוי להיות טמא ומוסגר אלא גם, ואולי אפילו עוד יותר, באמצעות העובדה שהמצורע הוא מושא לעיון ולא סובייקט בעל עין רואה.

זוהי תוצאה טיפוסית של היות מושא ראייה: האדם הנראה, כמו חפץ שנראה, מצטמצם לכדי היותו נשא עבור מה שמסתכלים עליו, במקרה שלנו נגע, ותו לא.

כך מלמד אותנו פרק מקראי זה לא רק שיעור בדיני נגעים, אלא גם פרק בדיני ראייה. אחת הדרכים שבהן חברה בונה היררכיה ושומרת עליה היא הבניית כיווני הראייה והגדרת פועליה: יש מסתכלים ויש מושאי מבט, וישנה התאמה בין המסתכלים לבעלי הכוח והמעמד. הפרק חושף מיהו בעל הכוח

ובעל הדעה באמצעות הנחיית המבט. המערך החברתי מתרחב מבלי לערער את מבנהו ההיררכי על ידי הבניית הזדהות מחד והזרה מאידך בין דמויות נוספות לבין מי שמסתכלים או מי שהם מושאי המבט. ראייה אם כן היא אכן בוחן מרתקת לבחינת מעמד וערכים: מן הראוי לבדוק מפעם לפעם האם אני מוזמנת לראות או להיראות, האם אני מוזמנת להיות פעילה או סבילה, האם מצפים ממני להיות מן המעיינים או מן הנבחרים. ויתרה מזו: האם ישנה יכולת תנועה חברתית בין הרואים לנראים, כך שמי שהם מושאי ראייה מוזמנים להיות גם הרואים? והאם ישנם מרחבים שונים או שישנו קיבעון בתפקידים אלו בחברתנו? האם מוזמנים הנראים להסתכל חזרה על רואיהם? והאם ישנה אפשרות לראייה הדדית?